

Ключевые слова: застроенные земли, землепользования, рисунок ландшафта, селитебно-забудовані землі, селитебно-жилищная, селитебно-рекреационная и селитебно-транспортная застройка, селитебный ландшафт, цифровая векторная модель.

Summary:

Tarasiuk N. A., Nychaia O. O. THE GEOGRAPHICAL ASSESSMENT OF THE CURRENT CONDITION OF THE BUILT-UP LAND USE IN THE TERRITORY OF POLISSIA (VOLYN REGION).

The paper displays the results of the assessment of special aspects of the current condition of the built-up land use for the territory of Polissia in Volyn region. As follows from the analysis of Volyn's land resource structure, we have marked out a class of anthropogenic landscapes as built-up lands, so, basically, lands intended for building.

Lands intended for building and built-up landscapes are some of the most complex and intensively rising anthropogenic landscapes in the structure of the land use. As a result of processing theoretically methodological fundamentals of anthropogenic landscape study, and the assessment of the condition of lands within the research area, a functional typology of lands intended for building has been established. The analysis of the current condition of lands is represented at the administrative micro-level (village, town, city councils). To define built-up lands of Polissia, we have processed the information within the territory of Liubomylskyi and Kamin-Kashyrskyi districts where the key localities were marked. The part of built-up lands within the land structure was determined. In this case, lands intended for building and the development of transportation, recreational and residential system, are predominant.

As follows from the analysis of map charts illustrating the territory of village Zhorany (which is within the key locality 1) in different periods of time, not only the change of the land intended for building was analyzed, but the change of its pattern during the century. In order to assess the current condition of usage of inhabited localities, the part of the land intended for building and residence was determined within the total area of built-up areas. Based on the research findings, map charts and diagrams are generated. The major lines of geo-ecological rehabilitation of lands allotted for settlement for regional development needs were established.

Key words: built-up lands, land use, lands intended for building.

Рецензент: проф. Ковальчук І.П.

Надійшла 01.11.2015р.

УДК 911.3:332.2

Олена БАКАЛО

СТРУКТУРА ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ СІЛЬСЬКИХ РАД В БАСЕЙНІ РІЧКИ ДЖУРИН

У даній статті подано коротку характеристику особливостей природи басейну річки Джури́н - лівої притоки Дністра, яка протікає територією сільських рад Чортківського і Заліщицького адміністративних районів Тернопільської області. В межах річкового басейну проаналізовано загальний стан природокористування за структурою збалансованості землекористування та екологічним станом прирічкових ландшафтів.

Ключові слова: басейн річки, річкова долина, стан природокористування, збалансованість землекористування, прирічкові ландшафти.

Актуальність проведених досліджень. Соціально-еколого-економічний розвиток України на сучасному етапі характеризується збільшенням антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище та його компоненти. Стан природокористування в межах річкових долин виступає індикатором збалансованого розвитку території, оскільки тут поєднуються економічні, соціальні і екологічні інтереси місцевих громад. Власне на локальному рівні найчіткіше проявляється ступінь узгодженості і реалізованості національних і регіональних програм розвитку. Зазначений аналіз торкається проблеми комплексного використання й охорони ресурсів малих річок, оскільки вони є найбільш чутливими до господарського впливу людини. В їх межах формуються ресурси, гідрологічний і гідрохімічний режими та якість води середніх і великих рік, які сукупно є основним джерелом прісної води

в Україні. Малі річки, в тому числі і річка Джури́н, найтісніше пов'язані зі своїм водозбором, і будь-які негативні процеси, які відбуваються у басейні, значною мірою відображаються на стані ландшафтів річкових долин, тому їх дослідження є важливим кроком у розв'язанні конфлікту господарської діяльності людини і природи. Для оптимального функціонування малих річок організація господарської діяльності в басейнах повинна бути еквівалентною за обсягом з їх природним потенціалом, тому вагоме значення для стабілізації екологічного стану басейну річкових систем має вивчення структури землекористування території, загального стану прирічкових ландшафтів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи наукові дослідження з даної тематики, слід зазначити, що проблемам раціонального використання та охорони земель при-

свячено роботи економістів-землепорядників Булигіна Ю.С., Добряка Д.С., Канаша О.П., Горлачука В.В., Мартина А.Г., Кривова В.М., Новаковського Л.Я., Сохничка А.Я., Дорош О.С., Третьяка А.М. та інших, трансформаційні процеси у землекористуванні річкових басейнів досліджували Данилишин Б.М., Хвесик М.А., Ковальчук І.П., Петровська М.А., Денисик Г.І., Євсюков Т.О. Царик Л.П. та інші вчені. Екологічними проблемами водних екосистем, які загострились в останні десятиріччя, займалися такі вчені, як: Дорогунцов С.І., Хвесик М.А., Стойко С.М., Мольчак Я.О., Фільчагов Л.П., Поліщук В.В., Паламарчук М.Н., Ревера О.З., Мариняк Я.О., Мережко О.І., Хімко Р.В., Головинський І.Л., Мисковець І.О., Сидорук Б.О., Царика П.Л., Вітенко І.М.

Мета та завдання проведеного дослідження. Метою даної публікації є еколого-географічна оцінка стану природокористування басейну річки Джури шляхом аналізу ступеня збалансованості землекористування та екологічного стану ландшафтів території сільських рад Чортківського і Заліщицького адміністративних районів.

Матеріали та методи дослідження. Матеріалами для публікації слугували дані статистичної звітності облдержадміністрації, сформованої державним комітетом статистики України, повна назва якої: "Довідка з державної статистичної звітності про наявність земель та розподіл їх за власниками земель, землекористувачами угіддями (за даними форми 6-зем)". У процесі дослідження використовували такі методи: спостереження, статистичний, картографічний, моделювання, еколого-географічної оцінки й аналізу.

Виклад основного матеріалу. Річка Джурина бере початок на Подільській височині у місці злиття Лужника з іншими потоками біля села Джуринська Слобідка. Тече з півночі на південь територією Чортківського і Заліщицького районів Тернопільської області. Довжина річки складає 51 км, площа басейну 301 км². Абсолютна висота витоку становить 358 м, гирла – 153 м. Падіння річки складає 205 м, середній похил – 4,02 м/км. За шкалою класифікації річок Джурина відноситься до малих річок довжиною від 26 до 100 км [2]. За особливостями середнього похилу Джурина наближається до гірських річок, що обумовлює значні гідроенергетичні ресурси.

Впродовж своєї течії річка приймає 10 приток довжиною 2-8 км, найбільшу із приток річку Лужник приймає у верхів'ї, південніше с.Джуринська Слобідка, а також у нижній течії

в пониззі між селами Нагоряни і Устечко впадає річка Поросячка.

За морфологічними особливостями і в тому числі станом збалансованості землекористування річкову долину можна поділити на 3 відтинки: від витоку річки до с.Полівці – верхня течія; від с.Полівці і до с. Кошилівці – середня; від с. Кошилівці до гирла р.Дністер – нижня каньйоноподібна.

Геоecологічна ситуація долини ріки Джурина обумовлена наступними чинниками, а саме: високим ступенем сільськогосподарської освоєності території (під орними землями зайнято близько 54%), під природною рослинністю в межах басейну даної річки знаходиться 38% площ. Зокрема болота займають 0,3 км², луки – 1,4км², ліси – 59,3км²; також варто відмітити низьку частку водно-болотних угідь (не більше 1%); - значну частку забудованих земель – 8% [1]. Вагомим чинником є приуроченість 11 сільських населених пунктів до річкової долини, Джуринська Слобідка, Джурина, Полівці, Палашівка, Базар, Буряківка, Кошилівці, Поділля, Садки, Нирків, Устечко; відсутністю чітко виділених водоохоронних зон на окремих ділянках долини.

Найбільша розораність долини річки спостерігається в межах та околицях населених пунктів, водночас частка залужених земель тут є низькою. За межами населених пунктів розораність річкової долини істотно зменшується і зростає її залуженість.

Отже, проаналізувавши картографічні матеріали ми виділили адміністративні утворення, що відносяться до басейну річки Джурина, а саме Чортківський район (Джуринська, Полівецька, Палашівська, Базарська сільські ради) та Заліщицький район (Буряківська, Слободівська, Кошилівська, Подільська, Садківська, Нирківська, Устечківська сільські ради).

Сільські ради річкової долини Джурина в межах Чортківського району приурочені до За-хідно-Подільського плато в межах Тернопіль-ської структурно-пластової рівнини на висотах 358-262 м над рівнем моря. Для рельєфу) ха-рактерні плоскі та хвилясті межиріччя слабо-розчленованими річковими долинами, ускладненими у прирусловій частині яружно-балковими місцевостями [4].

У структурі землекористування території Чортківського району при площі земельних угідь у 90344 га рілля складає 60806,98 га, багаторічні насадження – 584,10 га, землі під лісами: - 11740,45 га, забудовані землі – 5311,29 га, відкриті землі без рослинного покриву: - 962,08 га, землі під водою - 1089,03 га. В межах сільських рад не спостерігається принци-

пових відмінностей у структурі землекористування [1].

Джуринська сільська рада.

Площа земельних угідь: 3001,70 га, рілля: 2280,75 га, багаторічні насадження: 11,00 га, лісові ресурси: 32,60 га, забудовані землі 136,82 га, відкриті землі без рослинного покриву: 16,70 га, землі під водою: 89,26 га (рис.1).

Рис.1. Джуринська с/р

Полівецька сільська рада.

Площа земельних угідь: 2687,40 га, рілля: 2205,30 га, багаторічні насадження: - га, лісові ресурси: 12,39 га, забудовані землі 55,77 га, відкриті землі без рослинного покриву: 13,00 га, землі під водою: 22,70 га (рис.2)

Рис.2. Полівецька с/р

Палашівська сільська рада.

Площа земельних угідь: 2470,20 га, рілля: 2120,64 га, багаторічні насадження: 3,00 га, лісові ресурси: 20,76 га, забудовані землі 71,19 га, відкриті землі без рослинного покриву: 7,90

га, землі під водою: 7,90 га (рис .3)

Рис.3. Палашівська с/р

Базарська сільська рада.

Площа земельних угідь: 2263,90 га, рілля: 1911,81 га, багаторічні насадження: 14,28 га, лісові ресурси: - га, забудовані землі 77,76 га, відкриті землі без рослинного покриву: 8,90 га, землі під водою: 18,20 га (рис.4).

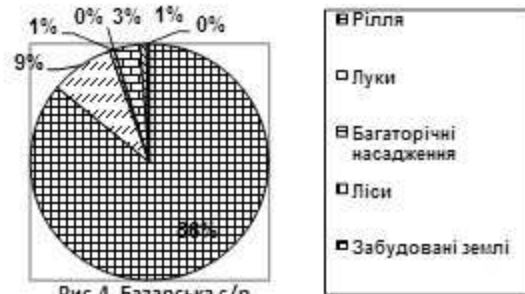

Рис.4. Базарська с/р.

Отже, в басейні річки Джурин, в районі сільських рад Чортківського району Тернопільської області ми спостерігаємо, що під земельними ділянками, які систематично обробляються і використовуються під посіви сільськогосподарських культур, тобто ріллею залучено від 78% до 87%; під луками знаходиться 8% - 12% земель, ліси займають в межах одного відсотка території, що свідчить про вкрай розбалансовану структуру землекористування (частка земельних угідь під природною рослинністю складає всього 10-15%) (рис.5.)[3].

Рис.5. Заплавні луки в межах річкової долини Джурин.

Сільські ради в межах басейну р.Джурин Заліщицького району приурочені до лесових плато з плоскими та хвилястими межиріччями,

глибина розчленування яких зростає до десятків, а у районі нижньої течії – до сотні метрів. У структурі земельних угідь зростає частка

лісів та відкритих земель без рослинного покриву. Екологічний стан прируслових ландшафтів є досить складним, як на нашу думку основною причиною такого стану є незбалансований розвиток водогосподарських комплексів, змивання поверхневими стоками з полів у річку, ставки, струмки мінеральних добрив, отрутохімікатів і пестицидів, низька екологічна культура населення: засмічення при берегової смуги побутовими відходами, сміттєзвалищами, неорганізований відпочинок на території річки.

Площа земельних угідь: Заліщицького району складає 68391,00 га. Із них рілля - 40926,21 га, багаторічні насадження - 966,20 га, ліси - 10729,59 га, забудовані землі - 3038,49 га, відкриті землі без рослинного покриву: - 2408,20 га, землі під водою - 1323,83 га [1].

Буряківська сільська рада.

Площа земельних угідь: 1922,00 га, рілля: 1542,40 га, багаторічні насадження: 53,90 га, лісові ресурси: 4,57 га, забудовані землі 44,21 га, відкриті землі без рослинного покриву: 16,30 га, землі під водою: 15,26 га (рис.6)

Рис.6. Буряківська с/р

Слобідська сільська рада.

Площа земельних угідь: 1062,00 га, рілля: 854,45 га, багаторічні насадження: 1,00 га, лісові ресурси: - га, забудовані землі 33,00га, відкриті землі без рослинного покриву: 13,00 га, землі під водою: 18,00 га (рис.7).

Рис.7. Слобідська с/р

Кошилівська сільська рада.

Площа земельних угідь: 2116,00 га, рілля:

1471,71 га, багаторічні насадження: 5,22 га, лісові ресурси: 192,10 га, забудовані землі 67,75 га, відкриті землі без рослинного покриву: 39,80 га, землі під водою: 13,19 га (рис.8).

Рис.8. Кошилівська с/р

Подільська сільська рада.

Площа земельних угідь: 3276,00 га, рілля: 2450,57 га, багаторічні насадження: 9,00 га, лісові ресурси: 423,00 га, забудовані землі 83,36 га, відкриті землі без рослинного покриву: 42,12га, землі під водою: 20,00га (рис.9).

Рис.9. Подільська с/р

Садківська сільська рада.

Площа земельних угідь: 1445,00 га, рілля: 866,41 га, багаторічні насадження: 11,36 га, лісові ресурси: 284,00 га, забудовані землі 59,38 га, відкриті землі без рослинного покриву: 32,20 га, землі під водою: 6,00 га (рис.10).

Рис.10. Садківська с/р

Нирківська сільська рада.

Площа земельних угідь: 3599,00 га, рілля: 2097,11 га, багаторічні насадження: 48,40 га, лісові ресурси: 778,00 га, забудовані землі

98,75 га, відкриті землі без рослинного покриття: 167,44 га, землі під водою: 23,46 га (рис.11)

Рис.11. Нирківська

Устечківська сільська рада.

Площа земельних угідь: 2231,00 га, рілля: 705,26 га, багаторічні насадження: 4,48 га, лісові ресурси: 877,05 га, забудовані землі 96,72 га, відкриті землі без рослинного покриття: 137,33 га, землі під водою: 96 га (рис.12).

Основними факторами ускладнення екологічного стану є низька екологічна культура населення, яка проявляється створення стихій-

них сміттєзвалищ і складуванням органічних відходів, які є основними джерелами побутового забруднення (рис.13) [5].

Рис.12. Устечківська с/р

Геоекологічна ситуація річкової долини більш сприятлива в Заліщицькому районі ніж у Чортківському за рахунок більшої частки лісів в структурі земельних угідь, каньйоноподібної долини річки і приуроченості населених пунктів до терас і вододілів.

Рис.13. Екологічний стан прируслових ландшафтів в межах Кошилівської сільської ради.

У результаті проведеного дослідження в структурі землекористування і геополітичної ситуації басейну річки Джурин створенно картографічну модель на якій чітко простежуються такі особливості: розбалансована структура землекористування прируслових ландшафтів верхнього відтинку річки Джурин до селища Кошилівці (рис.14).

Для нижнього відтинку річкової долини характерним є більш збалансована структура

землекористування за рахунок залісненості і залуженості прируслових ландшафтів (рис.14) [5].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Результати проведеного дослідження продемонстрували розбалансованість природокористування, зокрема незадовільну структуру землекористування у сільрадах верхньої і середньої течії річкового басейну, що потребує значних змін структури земельних

угідь: відведення частини еродованих і малопродуктивних земель під залуження і заліс-

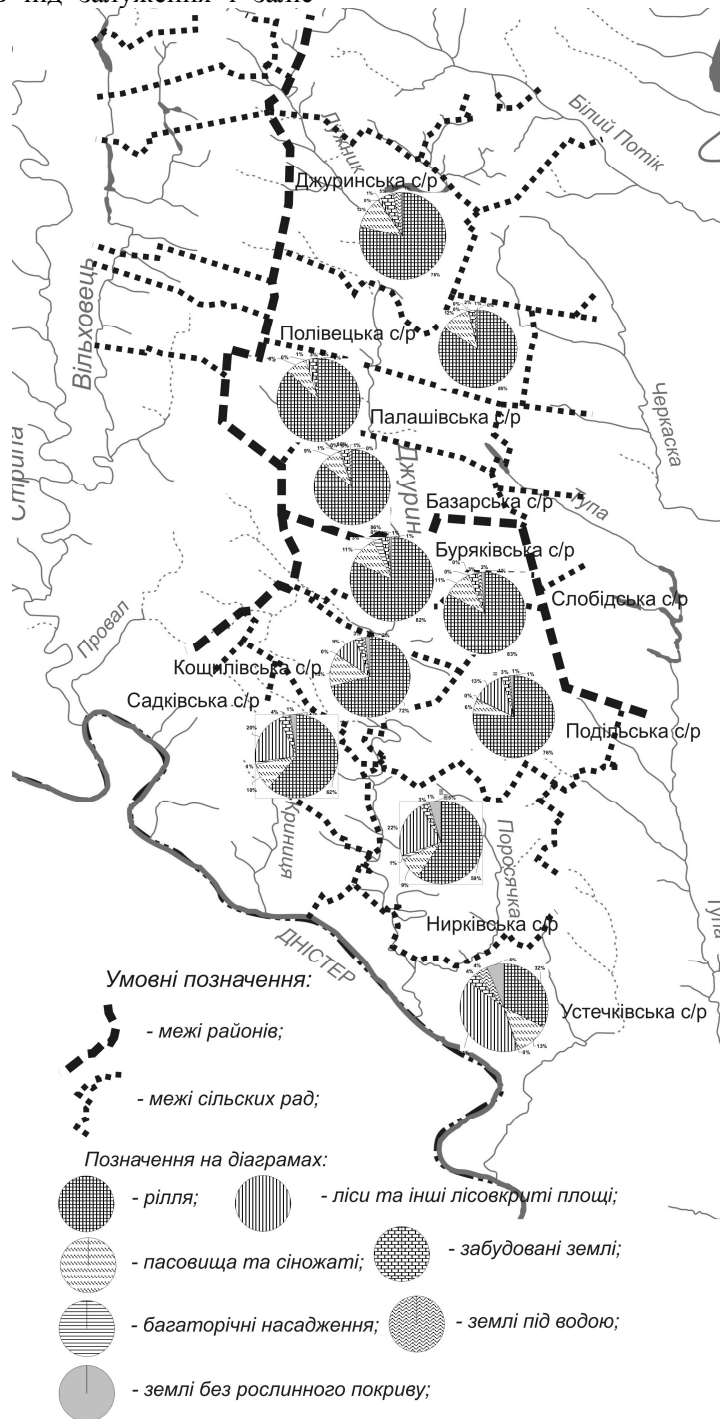

Рис.14. Структура землекористування в межах сільських рад басейну р. Джури

Екологічний стан прирічкових ландшафтів є доволі складним (див.рис.14), що обумовлено істотними аграрними і поселенськими

навантаженнями на них і їх перетвореннями, забрудненістю і засміченістю прируслової частини річки.

Література:

1. Матеріали статистичної звітності за формою 6-зем по Чортківському і Заліщеському районам.
2. Свинко Й.М. Нарис про природу Тернопільської області: геологічне минуле, сучасний стан / Й.М. Свинко – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2007. – 192с
3. Сокіл К. Структура землекористування та заповідності річкових систем Тернопільщини / К.Сокіл // Наукові записки ТНПУ. Серія: географія. – Тернопіль, 2010, № 2. – 265-272с.
4. Царик Л.П. Еколого-географічні дослідження території: теорія і практика (на матеріалах Тернопільської області) / Л.П.Царик – Тернопіль: Навчальна книга "Богдан", 2006 – 256 с.
5. Царик П.Л. Геоекоекологічна ситуація долини річки Джури/ П.Л.Царик, І.М.Вітенко// Наукові записки ТНПУ. Серія:географія. – Тернопіль, 2007, № 2. – С. 210-215.

6. <http://zal.te.ua/index.php/statti/investycijni-proekty/211-perspektyvni-investycijni-propozyciji-naselenyh-punktiv-zalishchyykogo-rajonu>

References:

1. Materialy` staty`sty`chnoyi zvitnosti za formoyu 6-zem po Chortkivs`komu i Zalishhecz`komu rajonax.
2. Svy`nko J.M. Nary`s pro pry`rodu Ternopil`s`koyi oblasti: geologichne my`nule, suchasny`j stan / J.M. Svy`nko – Ternopil` : Navchal`na kny`ga – Bogdan, 2007. – 192s
3. Cokil K. Struktura zemlekory`stuvannya ta zapovidnosti richkovy`x sy`stem Ternopil`shhy`ny` / K.Sokil // Naukovi zapy`sky` TNPU. Seriya: geografiya. – Ternopil`, 2010,# 2. – 265-272s.
4. Czary`k L.P. Ekologo-geografichni doslidzhennya tery`toriyi: teoriya i prakty`ka (na materialax Ternopil`s`koyi oblasti) / L.P.Czary`k – Ternopil` : Navchal`na kny`ga "Bogdan", 2006 -
5. Czary`k P.L. Geoekologichna sy`tuaciya doly`ny` richky` Dzhury`n/ P.L.Czary`k, I.M.Vitenko// Naukovi zapy`sky` TNPU. Seriya:geografiya. – Ternopil`, 2007, # 2. – S. 210-215.
6. <http://zal.te.ua/index.php/statti/investycijni-proekty/211-perspektyvni-investycijni-propozyciji-naselenyh-punktiv-zalishchyykogo-rajonu>

Резюме:

Бакало О. СТРУКТУРА ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕРРИТОРИИ СЕЛЬСКИХ РАД В БАСЕЙНЕ РЕКИ ДЖУРИН.

В данной статье приводится краткая характеристика бассейна реки Джуриин, которая протекает по территории Тернопольской области. Материалами для публикации послужили данные статистической отчетности областной государственной администрации. В пределах речного бассейна проанализирована структура землепользования на предмет степени ее сбалансированности. Для составления детального анализа было проанализировано состояние земельных угодий в границах сельских советов Чортковского и Залещицкого административных районов, приуроченных к бассейну реки Джуриин. В процессе анализа были также выявлены геоэкологические проблемы, связанные с высокой степенью сельскохозяйственного освоения территорий (пахотные земли, луга и значительная часть застроенных земель в окрестностях населенных пунктов), невысокой долей лесных насаждений и отсутствием выделенных водоохраных зон на отдельных участках речной долины. Степень сбалансированности только одной из рассмотренных сельских рад приближаются к норме, в остальных структура земельных угодий определена как неудовлетворительная. В результате анализа было рекомендовано часть эрозийных и малопродуктивных земель отвести под луга и леса, предложена система мероприятий по восстановлению сбалансированного землепользования в речном бассейне Джуриина.

Ключевые слова: речной бассейн, речная долина, состояние природопользования, сбалансированность землепользования, экосостояние ландшафтов.

Summary:

Bakalo O. STRUCTURE OF VILLAGE COUNCILS LAND USAGE IN THE BASIN DZHURYN.

This article provides a brief description of Dzhurin Basin, which flows through the Ternopil region territory. Materials for publication was compiled using statistical reports of governmental regional administration. Within a river basin was analyzed the structure of land use for the extent of its balance. To compile a detailed analysis was reviewed state land within the boundaries of Chortkiv and Zalischyki areas, including dedicated to river basin Dzhurin local areas. The analysis also identified geoenvironmental problems associated with a high degree of agricultural development areas (plowing, meadows and a large part of the built-up land in the vicinity of settlements), a small amount of forest plantations and the lack of water protection zones allocated in some areas. Another reason of such situation in the area is low ecological culture of the population which leads to clogging at shoreline waste, garbage dump, disorganized rest on the river banks. The degree of balance is only one of the considered rural pleased approaching the norm in the rest of the structure of land is defined as unsatisfactory. The analysis was recommended to erosion and low productivity of the land take by meadows and forests, proposed a system of measures to restore the balance of land use in the river basin Dzhurin.

Keywords: river valley, river system, river Dzhuryin, environmental condition of land use, land structure, arable land.

Рецензент: проф. Царик Л.П.

Надійшла 18.11.2015р.

УДК 919.9

Оксана ПИЛИПЧУК

ПОЛІАСПЕКТНІ ВИМІРИ СТАЛОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА ДП "БЕРЕЖАНСЬКОГО ЛМГ"

Розглянуто питання поліаспектного підходу до розвитку лісового господарства на прикладі ДП "Бережанського ЛМГ" у контексті сучасних стратегій сталого розвитку. Проаналізовано основні показники вікової і породної структури лісів, їх поділ на основні категорії, структуру лісового фонду за категоріями ділянок за період 2003, 2013 років. Створено картографічні діаграми розподілу лісів за віковими групами і лісоутворюючими породами, проаналізовано екологічний стан лісів. Підтримано пропозицію щодо створення регіонального ландшафтного парку "Бережанське Опілля" на землях з багатим потенціалом природних і історико-культурних рекреаційних ресурсів, та створення в лісовому урочищі "Малинівка" ботанічного